

УГОВОР О ЗАЈЕДНИЧКОМ УЛАГАЊУ

Правном проучавању и разматрању улагања страног капитала може се приступити на више начина. Могу се проучавати и анализирати законски прописи којима се у једној земљи регулише улагање страног капитала. Затим, могу се проучавати посебни институти и односи непосредно везани за улагање страног капитала, као што су одобрење — концесија за улагање, висина и обим капитала који се улаже, гаранција и обезбеђење страних инвестиција, добит, опорезивање добити, реинвестирање, повраћај уложеног капитала, трансфери добити и уложеног капитала, итд. Даље, може се проучавати правни положај страног лица које улаже капитал у једној земљи (његова права и обавезе према земљи у којој је капитал уложио, као евентуално у односу на домаћег партнера са којима је на основу закона морао заједнички да уложи капитал). Коначно, могу се проучавати и правни облици у којима се врши, односно дозвољено је и могуће да се врши улагање страног капитала (социствена и мешовита друштва, заједничка предузећа, joint venture, уговор о заједничком улагању, итд.). Сваки од ових приступа и начина посматрања омогућује да се јаче истакну и осветле поједине димензије овог врло комплексног и контраверзног односа, који у данашњим међународним привредним односима представља реалност и који показује тенденцију ширења и поред негативних економских и политичких искустава, али зато у измењеним облицима и садржајима.

И наше право о улагању страног капитала може се проучавати и посматрати са напред наведених аспеката. Мада наши правни прописи не говоре о улагању страног капитала, већ о улагању средстава страних лица у домаће организације удруженог рада ради заједничког пословања, мислимо да се ради о овом универзално познатом феномену, који је у нас добио специфичан облик и решења, у складу са нашим социјалистичким друштвено-економским системом, заснованим на друштвеној својини и самоуправљању.

С обзиром на намену овог рада мислимо да је најцелисходније да материју улагања страног капитала у нас посматрамо и презентирамо кроз уговор о заједничком улагању, као једини законом предвиђени, па према томе и дозвољени и могући облик улагања страног капитала. Кроз уговор о заједничком улагању и поједине његове елементе и одредбе такође ћемо приказати и анализирати, па и критички размотрити поједина законска решења, посебно имајући у виду нови Закон о улагању

из априла ове године, као и поједине институте и односе својствене улагању страног капитала.

За проучавање уговора о заједничком улагању постоје, поред општер интереса и два посебна разлога. Први је што прописи о улагању овом уговору дају централно место у регулисању улагања страног капитала. У већини одредаба Закона о улагању предвиђа се да ће одређено питање бити регулисано у уговору о улагању. Други разлог је што овај уговор није законски целовито и довољно регулисан, тако да је остављено пословној пракси да га оформи и одреди му елементе и садржину, а у чему теоријска мисао може и треба да да свој допринос и да попуни празнину коју је оставио законодавац. Нажалост, наша пракса, иако је релативно богата (преко 150 закључених уговора о заједничким улагањима), пошто није доступна, не може да да свој допринос у оформљењу овог уговора. Утолико је већи значај и улога теоријских разматрања, која треба да представљају и помоћ приликом закључивања ових уговора, које најчешће представља пионирски потхват за уговорне стране. У конципирању и проучавању уговора о заједничком улагању ми смо се определили за оне његове елементе и питања који по прописима о улагању или по природи овог односа улазе у његову садржину.

1. Појам

Уговор о заједничком улагању је нов уговор у југословенском праву и привреди, која има довољно претпоставки да буде нов именовани уговор у нашем праву. Да би се створио један нов именовани уговор потребно је да он има битне елементе који га одређују на такав начин, да је различит од сваког другог постојећег именованог уговора и да се у животу као такав са увек истим елементима појављује, односно употребљава. Ако посматрамо овај уговор како га одређује Закон о улагању и у светлу досадашње пословне праксе, можемо закључити да су основни елементи овог уговора следећи: (1) уговорне стране — страно лице и домаћа организација удруженог рада, (2) дугорочно улагање средстава, (3) улагање ради заједничког пословања, (4) заједнички ризик и учешће у дохотку, и (5) одобрење од надлежног државног органа. Мада овај уговор има и неких других карактеристичних елемената, мислимо да су ово битни елементи који конституишу овај уговор, без којих, односно без једног од њих, нема ни овог уговора као именованог уговора. Ако бисмо покушали да дамо дефиницију овог уговора, мислимо да би се могла дати на следећи начин: Уговор о заједничком улагању је уговор закључен између страног лица и домаће организације удруженог рада о дугорочном улагању средстава сваког партнера за заједничко пословање и учешће у оствареном дохотку, уз заједнички ризик, који је одобрио надлежни државни орган.

Овај уговор представља за уговорне стране заједницу интереса и пословних циљева. Партнери у овом уговору нису међусобно супротстављени у својим интересима и циљевима које желе да постигну. Напротив,

они кроз остварење договорених заједничких пословних циљева и остварење заједничког интереса — што успешнији пословни резултати из заједничког пословања — остварује и своје уже, посебне интересе, због којих су удружили средства за заједничко пословање.

Како овај уговор треба да регулише не само узајамне односе, права и обавезе уговорних страна у погледу средстава која улажу, него и да предвиди и детаљно регулише будуће заједничко пословање, а посебно рад и пословање организације удруженог рада у коју се улажу средства за заједничко пословање, то су питања о којима уговорне стране треба да се договоре и у уговору их регулишу веома бројна и разноврсна. Од начина на који се сва та питања регулишу и прецизности и потпуности одредби уговора у великој мери зависе будући односи партнера у њиховом заједничком пословању и решавању тешкоће и проблема са којима се нужно, код овакве једне дугорочне пословне сарадње, уговорне стране морају да сретну.

2. Значај

Значај уговора о заједничком улагању одређен је улогом коју му поверава Закон о улагању. Наиме, Закон предвиђа и одређује да се сва питања и односи у вези заједничког улагања регулишу уговором. Страно лице које улаже средства (капитал) ступа и заснива уговорни однос са домаћом организацијом са којом заједнички улаже. Сва своја права и обавезе по основу уложених средстава оно има према свом домаћем партнеру, односно партнерима. Са државом СФРЈ оно не ступа ни у какав однос нити према њој има директних права. Због тога је сав интерес уговорних страна, а нарочито и у првом реду страног лица окренут уговору. Кроз уговор и његове одговарајуће одредбе оно остварује и обезбеђује своја права и интересе. Правни положај страног лица које улаже средства, мада је у основи одређен Законом о улагању, конкретно и дефинитивно се одређује уговором о заједничком улагању.

Уговорне стране треба у свом уговору да регулишу четири врсте питања. Једну групу питања представљају она која Закон о улагању императивним нормама регулише и која на исти начин морају на буду регулисана кроз одговарајуће одредбе уговора. Другу групу питања сачињавају она за која Закон о улагању одређује да их уговорне стране у свом уговору морају да регулишу, препуштајући њима садржинско регулисање тих питања. Трећу групу сачињавају она питања за која Закон о улагању предвиђа да их уговорне стране у свом уговору могу, ако желе, да регулишу. Последњу, четврту групу питања представљају она о којима Закон о улагању ништа не говори, али која уговорне стране треба да регулишу, с обзиром на приорду и карактер овог уговорног односа.

Мада нови Закон о улагању, за разлику од ранијег, набраја питања која се уговором о улагању треба да регулишу, мислимо да то нису сва питања која у уговору треба да се регулишу. Чак би, сматрамо,

било погрешно ако би се ово законско набрајање схватило као нека крута шема, мада, с друге стране, сва набројана питања треба у уговору и да буду регулисана. Закон о улагању предвиђа да се уговором о улагању уређују нарочито: (1) циљеви улагања средстава и намена, услови и начин коришћења тих средстава; (2) укупни износ средстава која се улажу за обављање заједничког пословања, и, од тога, износ средстава која улаже домаћа организација удруженог рада и износ средстава која улаже страно лице; (3) начин утврђивања дела дохотка домаће организације удруженог рада у коме страно лице учествује; (4) основи и мерила за утврђивање учешћа страног лица у дохотку домаће организације удруженог рада; (5) услови, начин и рокови исплате учешћа страног лица у дохотку домаће организације удруженог рада; (6) услови, начин и рокови враћања вредности уложених средстава; (7) међусобне обавезе саговорача за случај пословања са губитком, као и друге обавезе за сношење ризика; (8) састав и надлежност заједничког органа пословања и начин избора тог органа; (9) начин решавања међусобних спорова; (10) начин обезбеђивања девиза и других средстава за исплату страном лицу на име његовог учешћа у дохотку и повраћај вредности уложених средстава.

Бројност питања која у уговору треба да се регулишу и нужност да се она што потпуније и прецизније садржински регулишу, доводе у пракси до тога, да уговори о заједничком улагању по свом обиму далеко превазилазе друге уговоре који се закључују у међународним привредним пословним односима.

3. Назив

Поставља се питање како да се назове овај уговор. До сада је овај уговор различито називан. Тако у првом законском регулисању улагања страних средстава (Закон о изменама и допунама Закона о средствима привредних организација из 1967. године) овај уговор је назван „уговор о улагању средстава за заједничко пословање“. Закон о улагању средстава страних лица у домаће организације удруженог рада из 1973. године назива га „уговор о улагању средстава страних лица за заједничко пословање“, односно скраћено „уговор о улагању“. Нови Закон о улагању из 1978. године назива га „уговор о улагању средстава страног лица у домаћу организацију удруженог рада“, односно такође скраћено „уговор о улагању“. Мада је питање назива ствар конвенције, ипак би назив требало да изрази најбитније обележје овог уговора, пошто би било неубичајено да се у називу дају сви његови елементи. Мислимо да је за овај уговор најкарактеристичније и најбитније заједничко улагање средстава и то страних и домаћих средстава, тако да би овај именовани уговор требало да се зове „уговор о заједничком улагању домаћих и страних средстава“, односно скраћено „уговор о заједничком улагању“.

Назив „уговор о улагању“, ма колико био привлачан, не изражава у довољној мери суштину овог уговора. Пре свега због тога, што се

овим уговором не регулише само улагање средстава (капитала) страног лица. Њиме се предвиђа и регулише и улагање средстава домаћег партнера. Мада се у новом Закону о улагању могу да уоче извесни тонови у том смислу, да се целокупни однос своди на однос између страног лица које улаже средства и домаће организације у коју се та средства улажу, ипак има још довољно одредаба, углавном оних преузетих из Закона из 1973. године, које указују да се ради и о улагању домаћих средстава, односно о односу између страног и домаћег партнера који заједнички улажу средства. И сам Закон о улагању из 1978. године у члану 4 предвиђа да се „Међусобни односи саговорача из заједничког пословања уређују уговором о улагању средстава страног лица у домаћу организацију удруженог рада“. А заједничког пословања не може да буде без заједничког улагања средстава, бар не у нашем систему улагања страног капитала, где вредност страног уложеног капитала мора да буде мања од вредности домаћих средстава која се улажу за заједничко пословање.

4. Извори регулисања

Закон о улагању средстава страних лица у домаће организације удруженог рада од 30. марта 1978. године (Службени лист СФРЈ број 18/78), који је ступио на снагу 15. априла 1978. године, као и ранији законски прописи који су регулисали материју улагања страног капитала, предвиђа и регулише уговор о заједничком улагању. Овај Закон је основни и најважнији извор за регулисање овог уговора. Други извор за регулисање овог уговора је аутономија воље странака, и то како материјална тако и колизиона. Већ смо констатовали да су бројна питања остављена уговорним странама да их регулишу, тако да је њихова воља, на основу закона, извор регулисања. Трећи извор су Закон о облигационим односима и Закон о удруженом раду. Први се примењује на сва облигационоправна питања из овог уговореног односа, а други на статусна питања, као и на питања рада и пословања организације удруженог рада у коју су средства за заједничко пословање уложена, уколико нису од уговорних страна на одређен начин регулисана, али у складу са Законом о удруженом раду. Закон о облигационим односима примењиваће се ако је југословенско право надлежно. А оно ће бити надлежно ако уговорне стране уговоре његову надлежност, или, у недостатку аутономије воље странака, на основу објективних одлучујућих чињеница као што је место закључења уговора и најближа веза уговора са одређеним правним поретком, а које чињенице у оба случаја доводе до примене нашег права. У погледу питања и односа на које се примењује Закон о удруженом раду не може доћи до примене страног права.

Можемо да констатујемо да је пропуст, што у савезном Закону о облигационим односима уговор о заједничком улагању није предвиђен и регулисан као именовани уговор. Мислимо да би законско регулисање облигационоправних питања овог уговора знатно допринело правној сигурности и потребама праксе.

5. Уговорне стране

Уговорне стране код уговора о заједничком улагању домаћих и страних средстава су најмање једна наша организација удруженог рада и једно страно лице.

Закон предвиђа и одређује ко може да закључи уговор о улагању са страним лицем. Као начело је прихваћено, да овај уговор закључује основна организација удруженог рада а предвиђа се да га може закључити и радна организација и сложена организација удруженог рада, у складу са самоуправним споразумом о удруживању. У овом другом случају мора се у уговору о улагању одредити једна или више основних организација удруженог рада које ће бити носиоци права и обавеза из уговора, као и права и обавеза радне организације, односно сложене организације удруженог рада која је закључила уговор. Закон не прави разлику између организације удруженог рада која закључује уговор о улагању и која улаже средства и оне која закључује уговор, а не улаже средства, већ се средства код ње улажу. Овакви случајеви постоје у пракси, нарочито када се изграђује ново предузеће и оснива нова радна организација или основна организација удруженог рада. Ово законско решење је потпуно оправдано и налаже страном лицу да прихвати као равноправног партнера и странку у уговору и основну организацију удруженог рада која не улаже средства, али која ће својим радом и пословањем, на основу средстава која су други уложили, непосредно реализовати циљеве због којих је уговор о заједничком улагању закључен и остваривати доходак из заједничког пословања.

Организација удруженог рада у коју се средства улажу може бити само из области привреде, у коју је дозвољено улагање страних средстава (капитала). Нови Закон о улагању сужава број области привреде у којима није дозвољено улагање средстава страних лица на свега три, и то су: осигурање, трговина и друштвене делатности, док за област банкарства предвиђа да ће се посебно регулисати савезним законом. Што се тиче пак наше организације удруженог рада која улаже средства, уколико она није истовремено и организација у коју се средства улажу, то може бити и организација удруженог рада из области у којој није дозвољено улагање, као што је то до сада био случај са банкама и спољнотрговинским организацијама.

Као страни партнер може се појавити страно физичко или правно лице. С обзиром на природу и карактер овог уговора, као и на досадашњу праксу, ова лица треба да су привредници. Поред тога, потребно је да страни партнер буде у могућности да активно учествује и конкретно доприноси уговореном заједничком пословању, с обзиром на његов предмет и циљеве, као и да обезбеди пословну сарадњу и помоћ југословенској организацији удруженог рада код које су заједнички уложена средства за заједничко пословање. Страни партнер треба, дакле да је у могућности да испуни ове захтеве, у ком погледу су од значаја карактер и природа пословне делатности којом се он бави.

6. Закључење и пуноважност

Закон о улагању прави разлику између закључења уговора и пуноважности уговора, предвиђајући посебне услове за једно и друго.

У погледу закључења уговора закон прописује само да уговор о улагању мора да буде закључен у писменој форми. У свему осталом у погледу закључења овог уговора важе општа правила облигационог, односно привредног права.

За закључење уговора потребно је да га потпише лице овлашћено за закључивање оваквих уговора. За југословенску организацију удруженог рада овај уговор може да потпише генерални директор. Друга лица могу да буду овлашћена, и то било статутом организације удруженог рада, било *ad hoc* датим овлашћењем од стране његових органа управљања. У уговору се може предвидети да је за закључење овог уговора неопходно да га претходно или накнадно одобри раднички савет или други највиши орган управљања југословенског партнера. Ово ће најчешће бити случај када се у статуту наше организације удруженог рада предвиђа да овакве уговоре треба да одобри неки од органа управљања, а што се по правилу предвиђа. Уговорна страна чији статут садржи овакву одредбу треба да на ово скрене пажњу осталим партнерима, а посебно страном партнеру. Ово без обзира на њихову могућност да се увидом у регистар организације удруженог рада упознају са обимом овлашћења и условима за закључивање оваквих уговора. Корисно је у оваквим случајевима у уговор о заједничком улагању унети одредбе које јасно и детаљно регулишу ово пигање.

Пошто Закон о улагању предвиђа да уговор мора бити сачињен у писменој форми, то никакви усмени споразуми и договори међу партнерима, уколико нису унети у уговор у писменој форми, немају правну снагу и партнери се на њих не могу позивати нити их доказивати. Претходна кореспонденција, усмене или писмене изјаве појединих партнера могу имати само значај материјала из кога је могуће лакше утврдити вољу и намеру партнера приликом закључења уговора, али само у погледу оних питања која су кроз одговарајуће одредбе уговора писмено регулисана.

Иначе, сам уговор не мора бити сачињен у једном писменом документу. У пракси су веома чести анекси уговора, у којима се прецизно и детаљно регулишу поједина, по свом карактеру или за партнера битна питања. Но у основном уговору мора се назначити постојање овог анекса, вршити упућивање на њега и сваки такав анекс мора бити потписан и поднет, заједно са основним уговором, на одобрење.

За пуноважност уговора поред писмене форме, потребно је да га одобри надлежни државни орган, а то је Савезни комитет за енергетику и индустрију. Обим овог рада не омогућује нам да изложимо услове и поступак овог одобравања, као и регистрације уговора, па упућујемо на чланове 40 — 51 Закона о улагању.

У погледу пуноважности уговора Закон о улагању је установио један доста компликован систем. С једне стране произилази да је уговор

пуноважан кад га одобри Савезни комитет за енергетику и индустрију, који је дужан да у року од 60 дана од дана пријема захтева за одобрење донесе решење, које се доставља подносиоцу Захтева (чланови 4, 40 и 45 Закона). С друге стране Закон изричито предвиђа да „Уписом у регистар, уговор о улагању постаје пуноважан од дана његовог закључења” (члан 46 Закона), при чему се упис у регистар одобреног уговора врши по службеној дужности у року од 15 дана од дана кад је решење о одобрењу постало пуноважно. На ово само указујемо, не желећи да се на овом питању, као и на извесном броју других, бавимо противречностима, недореченостима, па и нелогичним решењима садржаним у новом Закону о улагању.

С обзиром да надлежни орган може да не одобри уговор, препоручљиво је да уговорне стране у свој уговор унесу одредбу којом се предвиђа да уколико Савезни комитет за енергетику и индустрију одбије да одобри уговор, партнери су сагласни да заједнички размотре питања и одредбе због којих је извршено одбијање одобрења, и уколико се сагласе, измене и допуне одговарајуће одредбе уговора и поново га поднесу на одобрење.

Пуноважност уговора је од значаја за уговорне стране, а посебно за страног партнера, јер је у Закону о улагању прокламована забрана ретроактивности касније донетих прописа о улагању. Тако је у члану 5 Закона предвиђено да „Права страног лица утврђена уговором, овим законом или другим прописом у погледу средстава која је уложило у домаћу организацију удруженог рада не могу се умањити законом или другим прописом, ако је уговор којим су та права утврђена постао пуноважан.”

У члану 6 Закона предвиђа се: „Ако се после дана кад је уговор о улагању постао пуноважан измени пропис који регулише то улагање, на права страног лица у погледу средстава која је уложило у домаћу организацију удруженог рада примењиваће се одредбе тог уговора и прописи који су важили на дан кад је уговор о улагању постао пуноважан, ако је то повољније за страног лице, или ако сауговорачи одређена питања споразумно не уреде другачије, сагласно одредбама измењеног прописа.” Ово се не односи на пореске обавезе и друге дажбине које организације удруженог рада плаћају друштвено-политичким заједницама и на доприносе који се плаћају самоуправним интересним заједницама (члан 6 став 2).

7. Циљеви улагања

Нови Закон о улагању предвиђа да уговорне стране треба у уговору да предвиде циљеве због којих врше улагање средстава (капитала). Сам Закон, са своје стране, одредио је циљеве и мотиве због којих се предвиђа и регулише улагање страних средстава. Као циљеви и мотиви су наведени: шире и дугорочно укључивање у међународну поделу рада, прибављање савремене технологије, повећање извоза, снабдевеност домаћег тржишта, смањење увоза и унапређење рада и пословања домаћих

организација удруженог рада. Ово су циљеви од значаја за нашу земљу, дакле у макро аспекту, а поједини од њих могу и треба да буду од значаја и за нашу организацију која закључује уговор о заједничком улагању, односно и у микро аспекту. При чему за наше организације то нису једини циљеви због којих се врши заједничко улагање, мада су сигурно најзначајнији. За страном лице које улаже средства циљеви и мотиви улагања могу бити и јесу и други. У досадашњој уговорној пракси се сматрало пожељним и корисним да се неки од циљева због којих се уговор закључује у овај и унесу. Партнери приликом преговора саопштавају један другом циљеве које желе да остваре кроз заједнички посао (што не значи да саопштавају све циљеве, а нарочито не мотиве). Ово се нарочито чини да би се одредио предмет заједничког пословања и евентуалне његове измене, будућа политика у заједничком пословању, оквири и правци за рад и пословање наше организације удруженог рада у коју се средства за заједничко пословање улажу, итд. Да би ови циљеви могли имати правног значаја за односе између партнера, неопходно је да буду назначени у уговору. На тај начин партнери показују не само зашто су ушли у конкретан уговор, већ ови циљеви представљају путоказ за будуће споразумевање партнера у одлучивању о заједничком пословању, као и за рад и пословање организације удруженог рада у коју су средства за заједничко пословање уложена.

Поред циља који је несумњиво заједнички за све partnere, а наиме остваривања кроз заједничко пословање, што већег дохотка, сваки партнер може имати и своје, посебне циљеве, од којих неки могу за њега да буду исто толико значајни као и овај који је по природи ствари заједнички. На свакој уговорној страни је да кроз уговор изрази ове своје циљеве и мотиве које сматра релевантним за изражавање и обезбеђење својих интереса у заједничком пословању, у овој уговорној „заједници интереса“. За страног партнера ти циљеви би могли бити, примера ради да наведемо, следећи: пласирање свог слободног капитала (у новцу, роби или нематеријалним вредностима); коришћење југословенских привредних ресурса; коришћење домаће радне снаге, посебно ако је јефтинија него у његовој земљи специјализација његове производње; обезбеђење дугорочног снабдевања одређеним производима за његове потребе; освајање тржишта страних држава „југословенским“ производима, итд. За југословенског партнера ти циљеви би могли бити: уклапање у међународну поделу рада и излазак на међународно тржиште; обезбеђење средстава за проширење постојећих капацитета или изградњу нових; отпочињање вршења одређене производне делатности; повећање продуктивности рада; коришћење савременије технологије, организације рада, лиценци; запошљавање наших радника; обезбеђење модерних машина, повећање извоза и прибављање девизних средстава; већа конкурентна способност на страном и домаћем тржишту; специјализација у производњи и прелазак на производњу у великим серијама; интензивније коришћење сировинске базе; итд.

8. Предмет

Предмет уговора је заједничко улагање домаћих и страних средстава за заједничко пословање ради остварења циљева због којих је уговор закључен. Овако одређен предмет овог уговора захтева да се у њему регулишу две области односа уговорних страна. Једну област односа сачињавају сва питања, права и обавезе који се међу партнерима постављају и регулишу у вези улагања средстава. Другу област односа обухвата заједничко пословање. У овој области односа регулишу се положај, права, обавезе и одговорности свих и сваког партнера у реализовању заједничког пословања. Посебно место у томе има регулисање положаја, права, обавеза и одговорности оног партнера, код кога су средства уложена и чијим радом се непосредно и реално остварује заједничко пословање; од тога са којим успехом ради и послује овај партнер зависи и успех заједничког пословања. С обзиром да његов рад и пословање имају одлучујућу улогу, то су партнери веома заинтересовани да у уговору унапред одреде што прецизније елементе који усмеравају рад организације удруженог рада у коју су средства уложена према договореном предмету њеног рада и циљевима заједничког улагања.

Због тога је за партнере једно од кључних питања одређивање у уговору предмета рада и пословања организације удруженог рада у коју се средства улажу. Од начина на који је ово учињено у многоме зависи каснији међусобни односи партнера, а посебно и нарочито њихови односи са организацијом удруженог рада у коју су средства за заједничко пословање уложена. Предмет рада и пословања треба да буде што прецизније и детаљније одређен, са предвиђањем његовог прилагођавања промененим околностима и условима. Прецизно и детаљно одређени предмет заједничког пословања представља оквир и платформу за споразумевање партнера у њиховом одлучивању и старању о заједничком пословању. С друге стране, пословање организације удруженог рада у коју су уложена средства за заједничко пословање мора да буде у оквиру и у складу са овако утврђеним предметом. Он треба да буде тако одређен да се лако може констатовати да ли је понашање једног партнера, а посебно и нарочито оног код кога су средства уложена, у складу или не са одредбама уговора кроз које се регулише предмет заједничког пословања. С обзиром на начин и обим одступања од предмета заједничког пословања у уговору се могу предвидети и одговарајуће санкције.

9. Средства која се улажу

У уговору о заједничком улагању уговорне стране нарочито детаљно регулишу вредност и врсту средстава која сваки од њих улаже за заједничко пословање, као и динамика улагања и евентуална додатна улагања.

У погледу укупне вредности средстава која се заједнички улажу закон се прецизно не изјашњава. Употребљена је еластична формулација да укупан износ средстава који саутоварачи улажу у заједничко

пословање обезбеђује остварење циљева уговора. Међутим, на посредан начин одређен је минималан износ укупне вредности средстава која се улажу. Одлуком Савезног извршног већа, која је донета на основу члана 11 Закона о улагању, предвиђено је да страно лице мора да уложи најмање пет милиона динара. Овом одлуком је такође предвиђено да страно лице мора да уложи најмање 10% од укупне вредности средстава уложених за заједничко пословање, али и у овом случају не испод пет милиона динара.

У погледу односа страних и домаћих средстава код заједничког улагања закон изричито одређује да износ страних средстава не може бити већи нити једнак износу домаћих средстава. Од овог правила могућ је изузетак. Савезна скупштина је овлашћена да својим актом утврди да постоји посебан интерес за улагање средстава страних лица ради развоја неке одређене привредне гране или делатности. У таквом случају вредност страних средстава која се улажу може бити већа од вредности средстава која улаже југословенски партнер, односно партнери. Није нам познато да је Савезна скупштина донела овакав акт.

Средства која се улажу могу бити у новцу, непокретности, опреми, роби, правима, услугама, извршеним радовима, што зависи од врсте и природе предмета заједничког пословања и договора партнера. Средства која се улажу у новцу домаћи партнер може унети у динарима, а страни партнер само у страним средствима плаћања, осим када врши реинвестирање свога дела добити. Сви остали улози морају бити процењени и изражени у новчаној вредности. Ову процену врше странке споразумно приликом закључивања уговора. Вредност средстава која улаже југословенски партнер исказује се у динарима, а вредност страних средстава у динарима или некој страниој валути, у овом другом случају прерачунаој у динаре по званичном курсу на дан закључивања уговора.

У погледу врсте средстава која улаже страно лице треба констатовати да оно, по природи ствари, не може да врши улагање у непокретностима. С друге стране, Закон о улагању предвиђа да страно лице може уложити опрему, репродукциони материјал или сировине само ако се у одговарајућем квалитету и одговарајућој количини не производе у Југославији. У погледу улагања у новцу, Закон о улагању предвиђа да страно лице може уложити девизе које су од посебног значаја за девизни биланс и платни биланс Југославије.

Вредност покретних ствари — опреме, машина, уређаја, сировина и друге робе процењује се према њиховој набавној цени на основу фактуре увећане за трошкове превоза и монтаже. На исти овај начин процењује се и вредност ових ствари када су произведене од стране југословенског партнера и представљају његов улог.

Вредност непокретности (земљишта, зграде) може да се утврђује било по књиговодственој вредности било по тржишној вредности. Пошто су ове вредности различите, то се препоручује посебна пажња нашем партнеру који ће за заједничко пословање уносити непокретности, да изврши претходну ревалоризацију средстава и то према њиховој стварној вредности.

Вредност улога у нефинансијским облицима (патентна права, лиценце, технологије, итд.) партнери слободно и споразумно утврђују. Да би се спречила нереална процена улога ове врсте једино је у погледу њихове процене од стране партнера предвиђена контрола која се врши приликом одобравања уговора. Ово због тога, што страни партнери веома често траже да се улози ове врсте нереално високо валоризују.

Закон захтева да се приликом подношења уговора на одобрење мора да наведе укупна вредност средстава која се заједнички улажу као и вредност средстава коју улаже сваки од партнера. Треба приметити да се укупна вредност не може увек тачно утврдити у тренутку закључења уговора, односно подношења на одобрење. Ово ће нарочито бити случај када је за потребе заједничког пословања потребно изградити извесне нове објекте за које се у тренутку закључења уговора може предвидети само предрачунска вредност. Ако би се ова узела као вредност заједничког улагања онда се поставља питање ко треба да сноси разлику између предрачунске и стварне цене изградње објекта у питању. Заго је потребно да партнери, ако су сагласни, у оваквим случајевима у уговору предвиде да ће ову разлику покрити додатним улагањима, увек поштујући законом утврђени однос учешћа домаћих и страних средстава, уколико не предвиде да ће се евентуално потребна додатна средства обезбедити путем кредита, што је такође једно од могућих решења у таквој ситуацији.

У уговору је корисно да се утврди динамика улагања средстава, као и предвиде санкције за случај неиспуњења преузетих обавеза. У погледу динамике улагања сматрамо да се не мора да поштује законски услов о односу вредности домаћих и страних средстава код заједничког улагања.

У погледу правног статуса уложених средстава Закон о улагању предвиђа и одређује да „средствима за заједничко пословање располаже на начин утврђен прописима и уговором о улагању, основна организација удруженог рада у коју су та средства уложена“ (члан 13 Закона). Ова одредба има вишеструки значај. Прво, њом се решава питање права својине страног лица које уложило средства, а што је до сада у нашој правној теорији, мада не и у пракси, изазвало контраверзна мишљења. Средства која уложи страно лице имају исти правни статус као и сва друга средства основних организација удруженог рада. Друго, располагање овим средствима може да се врши само на начин утврђен прописима (што укључује и Закон о улагању) и уговором о улагању. Ово друго је посебно значајно, јер страни партнер може инсистирати да се у уговору о улагању прецизно одреди начин располагања уложеним средствима, односно, унесу такве одредбе којима ће се обезбедити од нежељеног располагања средствима која је уложио.

Уговорно одређивање начина располагања уложеним средствима даје могућност партнерима да предвиде санкције за случај да организација удруженог рада у коју су средства уложена ова користи и њима располаже на начин супротан од оног уговором предвиђеног и утврђеног

10. *Заједничко пословање*

Страна и домаћа средства се улажу ради заједничког пословања. Ово је претпоставка и услов овог улагања, а посебно улагања средстава страног лица, што значи да страни партнер мора да има активан однос према заједничком послу, да доприноси кроз учешће у заједничком пословању остварењу пословних циљева због којих је улагање и извршено. Закон о улагању не предвиђа начине и форме остваривања овог заједничког пословања, остављајући то партнерима и њиховом уговору. Анализом Закона може се констатовати да он прави разлику између заједничког пословања и одлучивања о овом, и пословања наше организације удруженог рада у коју су уложена средства и управљања овом. У заједничком послу и одлучивању о овом на бази и у оквиру уговора о улагању, страни партнер учествује непосредно и равноправно, и ту долази до изражаја његов активни став и однос према заједничком пословању. Али у управљању организацијом удруженог рада у коју је уложио средства, он не може ни по ком основу да учествује. Мада је ово разликовање између заједничког пословања партнера, с једне стране, и пословања и рада организације удруженог рада у коју су средства уложена, с друге стране, у принципу јасно постављено, нису истовремено у Закону о улагању дати елементи, критеријуми неопходни за садржинско разграничење ова два појма, што у пракси ствара одређене тешкоће и неизвесности. Ово тим више, што се ради о уско везаним појмовима, које по природи ствари није лако у потпуности развојити.

Партнери заједнички и споразумно одлучују о заједничком пословању обично кроз орган који у том циљу образују. Учесће страног лица у заједничком пословању изражава се тако кроз учешће у раду овог заједничког органа пословања. Међутим, мислимо да би само то било недовољно да манифестује учешће страног лица у заједничком пословању и његов активан однос према овом. Страно лице које је уложило средства треба пословно да сарађује са организацијом удруженог рада у коју су средства за заједничко пословање уложена и која врши заједничко пословање. Закон о улагању предвиђа као један од услова за одобрење уговора да се у уговору „предвиђа пословна сарадња којом се обезбеђују повећања производње, продуктивности рада и извоза или изградња нових капацитета на основу савремене технологије и економике пословања, увођење и примењивање у домаћој организацији удруженог рада савремене технике, технологије и организације производње и пословања; заштита човекове средине, или се доприноси унапређивању научно-истраживачког рада“ (члан 42, т. 2 Закона о улагању).

Облици остварења пословне сарадње могу да буду разноврсни. Страни партнер може да се обавезе да уведе нову технику и технологију у нашу организацију удруженог рада и да се стално стара о њеној модернизацији; да уведе савремену организацију рада; да изради програм за повећање продуктивности рада; да обучава раднике предузећа код себе или да обезбеди њихово обучавање на другом месту; да купује, у целини или део производа, односно услуга предузећа; да организује

комерцијалну мрежу или да стави на располагање за пласман производа нашег произвођача своју комерцијалну мрежу; да обезбеђује и снабдева сировинама, полуфабрикатима и специјализованим деловима који су потребни за производњу; да обезбеди и стави на располагање стручне кадрове потребне за рад; да обезбеди нове лиценце, итд. Који ће вид пословне сарадње партнери предвидети зависи од конкретних услова уговора, потреба и могућности. Допринос страног партнера кроз одређене видове пословне сарадње чини садржајнијим и реалнијим заједничко пословање партнера, које се заснива на улагању средстава, али не може да се на томе и исцрпи. За неки облик пословне сарадње може да се предвиди да страни партнер добија посебну накнаду, на начин утврђен у уговору, а за друге облике пословне сарадње може се предвидети да представљају односно чине саставни део улога који партнер уноси за заједничко пословање. У уговору о заједничком улагању обично се наводе врсте, обим и природа пословне сарадње, а њена спецификација и начин реализовања се разрађују у посебном анексу.

11. Организација удруженог рада у коју се улажу средства

Средства за заједничко пословање улажу се у једну или више основних организација удруженог рада. Основна организација удруженог рада је једини статусни облик организације удруженог рада у коју се могу уложити средства за заједничко пословање. Она може постојати у тренутку закључења уговора, а може да буде основана од стране наших организација удруженог рада које улажу средства, у оквиру реализације уговора о улагању, односно у циљу вршења заједничког пословања.

Основна организација удруженог рада у коју се улажу средства има централно место у заједничком пословању и остварењу циљева због којих је извршено заједничко улагање. Она је главни носилац права и обавеза према партнерима који су уложили средства за заједничко пословање, а нарочито према страном лицу. Може се рећи да у фази закључења уговора и улагања средстава страни партнер је у односу са домаћим партнером, док је у фази реализације заједничког пословања, обављање пословне сарадње, учешћа у дохотку (остварењу добити) и повраћају уложених средстава он је у односу са организацијом удруженог рада у коју су средства уложена. Некад је та иста организација удруженог рада (која улаже и у коју се улаже), а некад, и то чешће, оне су различите, што је нарочито случај кад страно лице закључује уговор о улагању са радном организацијом или сложену организацијом удруженог рада а средства се улажу у једну или више основних организација у њиховом саставу.

Организација удруженог рада у коју су уложена средства за заједничко пословање својим радом и пословањем непосредно реализује предмет и циљеве заједничког пословања утврђене у уговору о заједничком улагању средстава. Следствено оваквом свом положају, њена целокупна активност усмерена је на реализацији уговора о заједничком пословању

и креће се у границама и оквирима који су у њему утврђени. Стога партнери, а нарочито страни партнер, желе приликом закључивања уговора да утврде што је могуће ближе и конкретније елементе за будући рад и пословање организације удруженог рада у коју улажу средства. Тако се, на пример, у овом циљу може у уговору да утврди: основни и евентуално допунски, односно могућ предмет, односно област њеног пословања; обим или вредност годишње производње; проценат коришћења производних капацитета; број и квалификациону структуру радника; начин проширења производње и примања нових радника; квалитет производње; главни пословни партнери; проценат производње који ће се извозити; обавезу продаје одређеним лицима; начин утврђивања цене производа; услови и начин реконструкције, модернизација, увођење нове технологије, лиценци, организације рада, итд. Мада је сигурно да се све не може унапред предвидети у уговору, ипак што потпуније регулисање ових и других питања даје правац и платформу за доношење одлуке како у Пословном одбору партнера, тако и у органима управљања организације удруженог рада у коју су средства уложена. Ови елементи за будући рад и пословање су веома корисни за оцену и процену понашања сваког од партнера у извршењу одредаба уговора и утврђивању његове одговорности. Организација удруженог рада у коју су уложена средства за заједничко пословање ограничава, закључењем уговора, своју пуну слободу одлучивања о свом раду и пословању. Но ово ограничавање је релативно, пошто је уговорног карактера, и може се прекорачити или одбацити, али уз истовремено ступање у дејство одговорности за кршење уговора одн. појединих његових одредаба, ако се за ову испуне општи услови. Не би се могло сматрати да су се организација удруженог рада и њени органи управљања одрекли својих самоуправних права, него да су се кроз уговор само унапред определили у ком правцу ће радити и пословати и у складу с тим доносити своје самоуправне одлуке. Очување пуних самоуправних права радних људи у организацију удруженог рада у коју су уложена средства представља пуну афирмацију доминације рада над капиталом.

Улагање страних средстава у нашу организацију удруженог рада претпоставља одређени степен поверења страног партнера. Његова права и интереси су утврђени уговором, што представља само релативно обезбеђење, уколико се организација удруженог рада у коју су средства уложена не придржава одредаба уговора. Уговорна и законска одговорност делује *a posteriori*. Са овог разлога од наше организације удруженог рада у коју су средства уложена и њених самоуправних органа очекује се висок степен не само правне одговорности, него и моралне, јер се ради не само о односу поверења према домаћем партнеру, него и према нашем систему самоуправљања и угледу у целини.

Страно лице има право увида у пословне књиге основне организације удруженог рада у коју су уложена средства, у којима се исказује доходак из заједничког пословања. Ово право му припада по закону, а у уговору се може ближе утврдити начин и поступак вршења овог увида.

12. *Заједнички орган пословања*

Уговорне стране могу на основу Закона о улагању и у складу са овим да образују заједнички орган пословања. Уговором о заједничком улагању утврђује се начин образовања заједничког органа пословања, његова овлашћења и начин рада. Када и уколико партнери предвиде да образују заједнички орган пословања, а у пракси је то до сада било правило, онда Закон предвиђа и одређује следеће: (а) да основна организација удруженог рада која располаже уложеним средствима (у коју су средства за заједничко пословање уложена) и врши заједничко пословање, мора бити представљена у заједничком органу пословања, а ако су средства уложена у више основних организација удруженог рада, оне споразумно одређују своје представнике; (б) да се заједнички орган пословања образује у основној организацији удруженог рада у коју су средства уложена; (в) да страна лица не могу имати већи број представника од броја представника домаћих организација удруженог рада. У досадашњој уговорној пракси пословни одбори су формирани на паритетној основи, што показује да се ради о уговорном, паритетном односу, а не о односу заснованом на висини уложених средстава (капитала). Сматрам да се и убудуће овај орган може називати пословни одбор; у Закону о улагању употребљени израз заједнички орган пословања сматрамо да је има за циљ да покаже карактер овог органа.

У погледу надлежности и рада заједничког органа пословања Закон о улагању предвиђа да се он стара о извршавању одредаба уговора о улагању и доприноси успеху заједничког пословања (члан 16 Закона). Овако опште одређена надлежност нужно захтева да се приликом закључивања уговора о улагању ближе одреде надлежности и послови овог органа. Ово је и досада било једно од најтежих питања у преговорима са страним партнерима, који траже да се што више надлежности и послова предвиди за пословни одбор. Обично се приликом закључења уговора као његов анекс саставља Пословник о раду Пословног одбора.

У погледу одлука заједничког органа пословања Закона о улагању предвиђа да он може по одређеним питањима доносити одлуке, а по другим давати предлоге и мишљења. Заједнички орган пословања може да одлучује о питањима која се односе на организацију рада и пословања и на повећање продуктивности рада и о другим питањима из заједничког пословања, ако одлучивање о тим питањима не спада у неотуђива права радника по основу права рада друштвеним средствима. О свим питањима која су од значаја за заједничко пословање, а то значи о оним о којима није предвиђено да одлучује, односно не може да одлучује, заједнички орган пословања може да даје предлоге и мишљења. Самоуправни и други орган организација удруженог рада коме је дат предлог или мишљење дужан је да их размотри и о свом ставу извести заједнички орган пословања.

Ова законска решења у погледу заједничког органа пословања представљају несумњиво корисну платформу и оквир за ближе регулисање питања његовог образовања, надлежности, рада, односа са другим

органима и дејства његових одлука, предлога и мишљења, а што је и до сада био предмет посебног интересовања и прецизног регулисања приликом закључивања уговора о улагању.

13. Учешће у дохотку

Закон установљава право страног лица да учествује у дохотку који је остварен заједничким пословањем. До сада је ово било препуштено уговорним странама, односно могло је се уговором о улагању да предвиди ово право за страно лице. Пракса је показала да је ово право имаментно улагању средстава, па је логично да је као такво унето у Закон.

Закон о улагању предвиђа и регулише само учешће страног лица у дохотку оствареном заједничким пословањем, не предвиђајући ништа у погледу домаћих организација удруженог рада које су као партнери такође уложили средства у основну организацију удруженог рада која врши заједничко пословање. Путање Закона може да се протумачи тако, да ово питање треба да се регулише кроз самоуправни споразум о удруживању рада и средстава који закључују домаће организације удруженог рада, што не значи да се и у уговору о заједничком улагању не може предвидети колики је део учешћа у дохотку сваког од партнера.

Закон о улагању предвиђа да кроз учешће у дохотку страно лице остварује накнаду за привређивање уложеним средствима и повраћај уложених средстава.

(а) Накнада за привређивање уложеним средствима је нова категорија, али мислимо да ће је страна лица схватити као добит. Закон одређује да се износ ове накнаде мора уговором о улагању ограничити. При утврђивању максималне висине накнаде за привређивање уложеним средствима морају се узети у обзир стопе акумулације које су остварене за протекле три године у домаћој организацији удруженог рада, у односној групи и грани привреде, у привреди Југославије, у светској привреди, да ли се улагање врши у делатности од посебног значаја за остварење договорене политике развоја Југославије, као и дугорочност улагања. Ово су несумњиво економски параметри. Правно, ово је обавеза коју морају поштовати партнери приликом закључења уговора. Закон посебно предвиђа да ће органи и организације који дају мишљење односно одобравају уговоре о улагању оценити да ли су при одређивању максималне висине накнаде за привређивање узети у обзир наведени критеријуми.

Закон не одређује да ли се максимални износ накнаде треба да утврђује за сваку годину или за цео период важења уговора. Опредељење за прво решење, ма колико да је оправдано, може у пракси да доведе до сложених ситуација. Познато је да добит код улагања капитала није иста у свакој години и даје у првим годинама мање, а касније се повећава. Такође се у некој години може пословати на ивици рентабилитета, да би се касније остварио много већи доходак. Максимално

одређивање накнаде за привређивање уложеним средствима може да има за последицу да се у једној години оствари минимална накнада, а да у наредној години због утврђеног максимума, страном лицу не припадне оно што је остварено и чиме се компензирала неостварена или много мање остварена накнада у протеклој или претходним годинама. Зато нам изгледа природно и оправдано да се максимални износ ове накнаде утврђује као просек за све време трајања уговора и учешћа у доходу, без обзира колико је остварена у којој години, а да се тек на крају, приликом коначног сазда, оно што је евентуално примљено преко уговорног максимума, третира као повраћај уложених средстава.

(б) Страно лице кроз учешће у доходу остварује и повраћај уложених средстава. То се реализује кроз онај део оствареног дела дохода, који припада страном лицу, који преостане после максимално одређене накнаде за привређивање уложеним средствима.

У погледу времена трајања права страног лица на учешће у доходу који се оствари из заједничког пословања, а који се остварује код организације удруженог рада у које су средства уложена, Закон предвиђа два случаја. Један је случај кад је страном лицу кроз учешће у доходу, поред уговорне накнаде за привређивање уложеним средствима, враћена и вредност уложених средстава. Тада му престаје и право да даље учествује у доходу. Други случај је кад истекне рок утврђен уговором о улагању. Нови Закон, за разлику од Закона из 1973. године, не обавезује изричито уговорне стране да у уговору о улагању одреде време трајања учешћа у доходу страног лица, већ само предвиђа да се уговором о улагању не може да предвиди трајно учешће страног лица у доходу домаће организације удруженог рада оствареном заједничким пословањем (члан 17 Закона). Овако ограничење времена учешћа страног лица у доходу је много неодређеније, без обзира што је законодавац вероватно имао у виду да ће се кроз учешће у доходу временом извршити и повраћај уложених средстава па тиме по основу престати право страног лица на учешће у доходу. Међутим, питање је како ће то изгледати у сваком конкретном послу. Поред тога, наша организација више нема законског основа да инсистира приликом закључивања уговора о улагању да се одреди рок учешћа страног лица у доходу. Коначно, то временско ограничење учешћа страног лица у доходу била је, по нашем мишљењу, једна од битних карактеристика и специфичности улагања страног капитала у нас, и представљала је позитиван допринос у борби за промену стања у међународним економским односима, које код улагања страног приватног капитала управо карактерише трајност учешћа у добити, односно њено перманентно извлачење по основу уложеног капитала.

У погледу самог дохода (како његовог формирања тако и његовог распоређивања), Закон садржи неколико основних одредаба. Тако, предвиђа да се уговором о заједничком улагању могу да утврде стандарди материјалних трошкова и критеријуми за одређивање стопе амортизације који ће се примењивати у домаћој организацији удруженог рада у коју су средства уложена, у складу са прописима. И досадашња уго-

ворна пракса показује да су партнери предвиђали одређене параметре у циљу утврђивања трошкова заједничког пословања који се признају, а што се одржавало на исказивање и распоређивање дохотка, које је у формалном смислу било у складу са нашим прописима.

Закон о улагању предвиђа да организацији удруженог рада у коју су средства уложена из оствареног дохотка припадају средства за личну и заједничку потрошњу (у складу са заједничким основама и мерилима која важе за организације удруженог рада), за измирење обавеза из дохотка које су у вези са остваривањем дохотка из заједничког пословања утврђене уговором о улагању, и за проширивање материјалне основе рада према доприносу радника у остваривању дохотка у основној организацији удруженог рада. Мерила за утврђивање овог доприноса морају се утврдити у уговору о улагању. После издвајања наведених средстава из дохотка, која припадају по наведеним основама организацији удруженог рада у коју су средства за заједничко пословање уложена, остатак дохотка који је остварен заједничким пословањем расподељује се између страног лица и домаће организације удруженог рада. Начин за распоређивање партнери утврђују у уговору, обично према вредности, односно сразмери уложених средстава.

14. Ризик и одговорност

Партнери из уговора о улагању заједнички сnose ризик из заједничког пословања и то према учешћу у дохотку који се оствари заједничким пословањем, а под условима и на начин који су предвиђени уговором о улагању. Закон сношење ризика везује за учешће у дохотку, а не за вредност уложених средстава. Ово је један нови и доследан приступ регулisaња овог питања, које до сада није било законски ближе регулисано, већ су то партнери уговором уређивали, по правилу везујући за уложена средства.

Закон садржи неколико значајних одредаба о губитку који настане из заједничког пословања и његовом покривању, као и његовом утицају на учешће страног лица у дохотку у таквом случају (видети ближе члан 22 Закона о улагању).

У погледу одговорности за обавезе из заједничког пословања закон предвиђа да страно лице одговара до висине уложених средстава, осим ако уговором о улагању није преузело већу одговорност. У погледу одговорности домаће организације удруженог рада Закон разликује две основне ситуације када је уговор о улагању закључила радна организација: (а) ако уговор о улагању закључи радна организација, за обавезе из заједничког пословања одговарају основне организације удруженог рада у њеном саставу, у складу са самоуправним споразумом о удруживању у радну организацију; (б) ако су на основу уговора о улагању, средства страног лица уложена у основну организацију удруженог рада, она одговара за обавезе из заједничког пословања средствима којима располаже, ако уговором о улагању, са којим су се сагласиле друге

основне организације удруженог рада у саставу исте радне организације, није предвиђено да за обавезе одговарају и те основне организације, преко вредности средстава основне организације удруженог рада у коју су уложена средства за заједничко пословање. Мада Закон не предвиђа ништа у погледу одговорности основне организације удруженог рада када она закључи уговор о улагању, по природи ствари може се закључити да она сама одговара за обавезе из заједничког пословања, до износа средстава којима располаже за заједничко пословање.

Средства која припадају страном лицу по основу учешћа у оствареном дохотку из заједничког пословања могу му се исплатити, како Закон предвиђа, у три форме: (а) у девизама, у складу са Законом о улагању и Законом о девизном пословању и кредитним односима са иностранством. Познато је да девизна средства за трансфер средстава страном лицу обезбеђује домаћа организација удруженог рада у коју су средства уложена; (б) у динарима, ако је то предвиђено уговором о улагању или ако страном лице на то накнадно пристане (Закон одређује у којим случајевима и за које сврхе страном лице може да користи овако остварене динаре — члан 24 став 2 Закона), и (в) у испорукама дела производа произведеног заједничким пословањем. Овај трећи облик је могуће уговором о улагању предвидети за производе произведене на основу уговора о улагању у области истраживања, експлоатације и примарне прераде нафте, гаса, рудног и другог минералног блага, и за производе произведене на основу уговора о улагању у производњи и преради пољопривредних производа, узгој и тов стоке, узгој и улов рибе, прераду меса и рибе и других сточних производа и у гајењу плантажних шума и засада, или у преради тих производа. Закон овлашћује Савезно извршно веће да ово дозволи и за друге привредне делатности, ако сматра да ће то допринети бржем развоју одређене привредне делатности.

На средства која оствари по основу учешћа у дохотку из заједничког пословања, страни саговорач плаћа порез. Обавезник пореза је страном лице, а обрачун и уплату врши организација удруженог рада у којој је остварен доходак из заједничког пословања.

Прописе о овом опорезивању доноси свака република односно покрајина. У регулисању висине овог пореза републике и покрајине су поступиле различито. Тако је у републикама Хрватској, Словенији и Србији (без покрајина) и покрајини Војводини стопа овог пореза 35%. У републици Македонији и Црној Гори и покрајини Косово ова стопа износи 14%.

Страна лица имају под одређеним условима право на следеће олакшице у СР Босни и Херцеговини, СР Хрватској и СР Словенији, СР Србији (ужој) и у САП Војводини:

- ако страном лице 25% добити остварене заједничким пословањем у току једне године уложи као повећање у исту или другу домаћу организацију, онда се порез смањује за 15%;
- ако уложи изнад 25% до 50%, порез који отпада на вишак добити изнад 25% смањује се за 30%;

— ако уложи изнад 50% добити, порез који отпада на добити изнад 50% смањује се за 50%.

СР Црна Гора је законом ову олакшицу регулисала тако, да се порез смањује за 90% на део добити изнад 20% остварене у току године, ако се уложи у исту или другу домаћу организацију на подручју Црне Горе. Ако се пак тај део добити депонује код једне пословне банке на подручју СР Црне Горе, онда се порез на тај део добити смањује за 80%, ако је депочовање извршено на рок од најмање три године.

У републичким законима предвиђа се посебна олакшица за посебно основане међународне корпорације за инвестиције у Југославији у чијем капиталу суделују домаће организације и међународне организације које су по међународним уговорима ослобођене од плаћања пореза на добити.

Поставља се питање да ли ће се прописани порез обрачунавати на целокупну вредност оствареног учешћа у дохотку страног лица или само на онај његов део који представља накнаду за привређивање уложеним средствима, а не и онај који представља повраћај уложених средстава.

15. Санкције за неизвршење обавеза

Уговор о улагању ради заједничког пословања представља заједницу интереса и пословних циљева. Сваки партнер преузима на себе извршење појединих обавеза и вршење одређених послова у склопу заједничког пословања. Иако је претпоставка да ће партнери извршавати обавезе и обављати послове на начин предвиђен у уговору, ипак је могуће да један партнер не испуни неку обавезу или се не придржава одредаба у обављању преузетих послова. Стога се поставља као потребно да приликом закључивања уговора партнери предвиде одговарајуће санкције. Ово тим више, што у извршењу уговора један партнер има доминантну улогу, а то је онај код кога су уложена средства за заједничко пословање и преко кога се реализују предмет и циљеви заједничког пословања. Стога ће се у највећој мери санкције односити на овог партнера, односно на обавезе које он треба да изврши и његово понашање у обављању послова за чији успех је други, односно остали партнери, битно заинтересовани.

Две су врсте санкција које партнерима приликом закључења уговора стоје на располагању да их унесу и предвиде у свом уговору. То су уговорена накнада штете и раскид уговора. Приликом уговорног одређивања и употребе ових санкција потребно је правити разлику између карактера обавеза и тежине њихове повреде.

Санкција би се могла предвидети за оног партнера, у првом реду организацију удруженог рада у коју су уложена средства, ако је он својом одлуком у извршењу уговором му поверених послова одступио од одредби уговора, повредивши тиме права и интересе других партнера, односно проузрокујући им штету (губитке или смањење добити), и то својом кривицом. При оцени поступка партнера може бити од значаја

да ли је он своју одлуку донео супротно предлогу, мишљењу или препоруци пословног одбора, односно, да ли су се представници једног партнера јасно и евентуално писмено, супротставили доношењу такве одлуке, издавајући своје мишљење и указујући на штетне последице такве одлуке и њену противност одредбама уговора.

Партнери могу предвидети обавезу накнаде штете за све случајеве кад један партнер претрпи штету услед поступања другог партнера, које му се може приписати у кривицу. Ова накнада штете може се предвидети и изразити у уговорној казни, паушалној накнади штете, накнади изгубљене добити, смањењу учешћа у добити за одређену годину, сношења губитака.

Међутим, кад би поступање једног партнера било такво, да не само што је проузроковао штету другом партнеру, него постоји озбиљна или очигледна опасност да се циљеви уговора услед тога не могу остварити, онда се може предвидети право на раскид уговора. Закон о улагању предвиђа и допушта да једна уговорна страна раскине уговор о улагању ако друга страна не извршава битне обавезе које је уговором преузела. Закон не даје ближе елементе за одређивање да ли је једна повреда битна или не. Било би стога веома пожељно да се приликом закључења уговора одреде повреде уговора које дају и у којим ситуацијама прело да се тражи раскид уговора.

У случају раскида уговора, ако је за овај одговоран један партнер, у уговору се може предвидети и накнада штете због престанка уговора и немогућности даљег учешћа у оствареном дохотку из заједничког пословања. Ова накнада штете се може предвидети као паушална накнада или као обрачунато изгубљено учешће у дохотку, односно накнада за привређивање уложеним средствима за одређени период времена, а на бази до тада просечно остварене добити.

Одредбе уговора у којима се предвиђају санкције несумњиво да су од посебног интереса за страног партнера. Ово стога, што му оне служе као једно од основних обезбеђења за остварење његових права утврђених у уговору и реализовању уговора, заједничког пословања и пословних циљева. Њиховим прихватањем од стране југословенског партнера а у првом реду од организације удруженог рада у коју су уложена средства за заједничко пословање, показује се његова намера и спремност да уговор и преузете обавезе извршава као добар и савестан привредник, да неће својом кривицом повредити одредбе уговора и оштетити страног партнера.

16. Пренос права и обавеза

Закон предвиђа да страно лице које је уложило средства за заједничко пословање може своја права и обавезе из уговора о улагању пренети на друго страно правно или физичко лице или на другу нашу организацију удруженог рада. Закон одређује услове и поступак за овај пренос, предвиђајући прече право преноса за организацију удруженог

рада у којој су средства за заједничко пословање уложена (чланови 29 и 30 Закона).

С обзиром на избор страног партнера и уговорену пословну сарадњу, мислимо да се у уговору о заједничком улагању може да предвиди да страно лице може да пренесе права и обавезе из уговора само на лице који може да испуњава све обавезе које је страни партнер уговором преузео. Сматрамо да би била ваљана и одредба уговора којим би се страно лице одрекло права на пренос својих права и обавеза из уговора о улагању на неко треће лице.

17. Престанак уговора

Уговор о заједничком улагању средстава за заједничко пословање престаје у случајевима који одговарају природи овог уговора, и у случајевима изричито предвиђеним Законом о улагању. Уговор може да престане у следећим случајевима: када истекне време за које је уговор закључен; када се остваре пословни циљеви због којих је уговор закључен; кад постане немогуће, правно или фактички, даље остварење уговора; у случају раскида уговора.

Престанак уговора о улагању путем раскида Закон изричито регулише, предвиђајући следеће разлоге за раскид: (а) ако су у току више година заједничког пословања настали губици или се не остварују тим уговором утврђени заједнички циљеви; (б) кад једна уговорна страна не извршава битне обавезе из уговора, и (в) кад су битно промењене околности које су постојале у тренутку закључења уговора о улагању. Мислимо да сваки од ових разлога треба уговорне стране у свом уговору о улагању да разреде и ближе регулишу.

18. Повраћај уложених средстава

Закон о улагању доста детаљно регулише право страног лица на повраћај уложених средстава. Прокламује се принцип да страно лице има право на повраћај уложених средстава, наравно под условом да заједничко пословање није било са губитком, у ком случају има право само на преостали део уложених средстава.

Право на повраћај уложених средстава, према Закону, настаје и постоји у следећим случајевима: (а) кад престане уговор о улагању (због истека рока на који је закључен или због раскида уговора), (б) у случају престанка домаће организације удруженог рада у коју су средства уложена, и (в) ако је уговором о улагању предвиђено да страно лице може уложена средства делимично повлачити и за време трајања уговора.

Из одредаба Закона о улагању произилази да се повраћај страном лицу средстава која је уложио може уговором на различите начине регулисати. Један је када се повраћај средстава страном лицу врши у току трајања уговора кроз његово учешће у дохотку оствареном заједничким

пословањем и то оним делом који преостане после накнаде за привређивање уложеним средствима. Ако на овај начин нису враћена уложена средства у целини или делимично, организација удруженог рада у коју су средства била уложена, врши повраћај средстава страном лицу из других средстава којима располаже. Други је кад се повраћај средстава страном лицу врши у току трајања уговора из пословних средстава домаће организације удруженог рада, независно од дохотка оствареног заједничким пословањем. Трећи начин је кад је повраћај уложених средстава предвиђен и везан за престанак уговора, у ком случају страном лицу припада на име дела учешћа у дохотку оствареном заједничким пословањем, само накнада за привређивање уложеним средствима.

У погледу вредности средстава која треба да се врате страном лицу Закон о улагању је прихватио два решења: (а) номиналну вредност средстава која су уложена, (б) повећани или смањени износ, на основу мерила утврђених у уговору о улагању, зависно од дохотка оствареног заједничким пословањем. У нашим досадашњим радовима залагали смо се за прво решење. Не желимо да овом приликом понављамо све аргументе. Што се тиче другог решења, које Закон допушта ако се партнери споразумеју, учињен је корак напред у односу на праксу неких уговора, јер се тражи да се утврде мерила за повећану вредност у односу на уложену вредност, а не дозвољава се аутоматско учешће у процењеној вредности имовине (средстава) наше организације удруженог рада, сразмерно иницијално уложеним средствима.

У погледу исплате вредности уложених средстава и трансфера девиза прихваћена су иста решења која важе и за исплату и трансфер средстава по основу учешћа страног лица у оствареном дохотку.

19. Решавање спорова

Код уговора о заједничком улагању уобичајено је да се предвиде одредбе о решавању евентуалних спорова. У њима се одређују како орган који ће да реши настали спор, тако и право које ће применити.

У погледу органа који може да решава спорове из уговора о заједничком улагању Закон о улагању предвиђа да то може бити или југословенски суд или арбитраже. Уговорне стране не могу уговорити надлежност страног суда, а у погледу арбитраже могу да уговоре надлежност Спољно трговинске арбитраже при Савезној привредној комори, друге домаће ad hoc арбитраже или стране сталне или ad hoc арбитраже. У пракси до сада закључених уговора по правилу се предвиђа надлежност стране арбитраже.

У погледу надлежног права већ смо констатовали да за облигационоправна питања и дејства уговора о заједничком улагању примењују се принципи и правила Међународног приватног права. То значи да уговорне стране могу да предвиде примену југословенског или неког страног права, а ако нису користиле аутономију воље странака, онда би требало применити југословенско право на основу већ изложених одлучу-

јућих чињеница. За форму и пуноважност уговора примењује се југословенско право, јер наши императивни прописи који ово регулишу имају међународно дејство, односно улазе у наш међународни јавни поредак. Наши императивни прописи о улагању страног капитала, као и они о раду и пословању наших организација удруженог рада примењују се и у погледу њих не може бити аутономије воље странака. Ово је у упоредном праву општеприхваћено. Исто важи и за наше девизне, пореске и царинске прописе, што је такође општеприхваћено.

У овом раду изложили смо и размотрили основна правна питања и проблеме у вези улагања страног капитала у наше организације удруженог рада. Обим рада није омогућио да обрадимо и нека друга питања, као и да размотрена шире анализирамо и да укажемо и предложимо уговорним странама решења и одредбе које би могле да користе приликом закључивања ових уговора. Верујемо да ћемо у књизи о улагању страних средстава, коју припремамо, ову материју комплетно и у потпуности обрадити.

др Добросав Митровић